

та обслуговування банківського рахунку» та «розпорядження про здійснення операцій по банківському рахунку».

Замість терміну «валютна виручка» доцільно було б використовувати термін «кошти в іноземній валюті».

Список літератури: Панов Н.И. Понятие предмета преступления по советскому уголовному праву // Проблемы правоуказания. Вып. 45. К., 1984. 2. Загородников Н.И. Понятие объекта преступления в советском уголовном праве // Труды ВЮА. Вып. XIII. М., 1951. 3. Коржанский Н.И. Объект и предмет уголовно-правовой охраны. М., 1980. 4. Кравцов С.Ф. Предмет преступления: Автореф. дис. ... к.ю.н. Л., 1976. 5. Наумов А.В. Российское уголовное право. Общая часть. М., БЕК, 1996. 6. Курс уголовного права. Общая часть. Том 1: Учение о преступлении. М., 1999. 7. Трайнин А.Н. Общее учение о составе преступления. М., 1957. 8. Тацій В.Я. Об'єкт і предмет злочину в кримінальному праві України. Х., 1994. 9. Про систему валютного регулювання і валютного контролю: Декрет Кабінету Міністрів України від 19.02.93 // Відомості Верховної Ради України. 1993. № 17. Ст. 184. 10. Уголовный кодекс Украины: Научно-практический комментарий. К., 1998. 11. Кримінальне право. Особлива частина. К., 1998. 12. Кримінальне право України: Особлива частина. К., 1999. 13. Інструкція № 7 "Про безготівкові розрахунки в господарському обороті України", затверджена Постановою Правління Національного банку України № 204 від 02.08.96. 14. Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті. Законі від 23.09.94 // Відомості Верховної Ради України. 1994. № 40. Ст.364.

Надійшла до редакції 15.03.2001р.

*В.С. Шестак,
здобувач каф. теорії та історії держави та права
Нац. ун-ту внутр. справ*

ПРАВНИЧІ ТЕРМІНИ «КОНТРОЛЬ» І «НАГЛЯД» ЯК ОБ'ЄКТ УНІФІКАЦІЇ

Питання юридичної термінології достатньо часто розглядаються у контексті проблем розбудови правової держави, оскільки ця термінологія є важливим засобом [1, с.210] удосконалення законодавства.

Більшість форм удосконалення законодавства [2, с.6] припускають свідоме застосування законодавцем і зазначеного засобу, адже досконалість мови законодавства [3, с.4] є елемент досконалості законодавства, якість котрого має безпосередній зв'язок із досконалістю юридичної форми діяльності органів державної влади, їх посадових і службових осіб як однієї з ознак правової держави [4, с.24]. Недосконалість мови законодавства нерідко є чинником неоднозначного тлумачення норм права, неоднозначного їх застосування і має наслідок порушення прав людини, тоді як правова держава стосовно цих прав є «головним організатором і гарантом здійснення та захисту» [5, с.23]. Одним із інструментів забезпечення досконалості мови законодавства є уніфікація юридичних термінів, тобто, уся сукупність прийомів і засобів, уся діяльність, котра спрямована на досягнення упорядкування, єдності, однаковості, однозначності юридичної термінології, на усунування зайвої синонімії

термінів [3, с.133]. Задачі уніфікації нагадують вислів Сенеки Молодшого: «Legem breven esse oportet» – закон повинен бути коротким [6, с.768]. Уніфікація сприяє тому, щоб закон був не тільки коротким, але й зрозумілим. Гадаємо, що об'єктом уніфікації можуть бути і такі правничі терміни як «контроль» та «нагляд».

Терміни «контроль» і «нагляд» є терміни одночасно загальнолітературні та юридичні.

Огляд етимологічних та тлумачних словників української мови [7, с.558; 8, с.271] свідчить, що контроль це:

1. Перевірка, облік діяльності кого-, чого-небудь, нагляд за кимось, чимось.

Установа або організація, що здійснює нагляд за ким-, чим-небудь або перевіряє його.

Люди, які здійснюють перевірку; контролери.

Звертає на себе увагу те, що зміст терміну «контроль» у загальномовних тлумачних словниках розкривається за допомогою терміну «нагляд». І навпаки, при розкритті змісту терміну «нагляд», вживається термін «контроль» [9, с.49]. Зіставлення інтерпретаційних характеристик зазначених термінів показує їх сутнісну однопорядковість, рівнозначність, семантичну ідентичність. Погляд на ці терміни як на синоніми вказує, що і «контроль», і «нагляд» – це і відповідна діяльність, і певні суб'єкти, що здійснюють цю діяльність.

У юридичній літературі випадки синонімічного використання термінів «контроль» і «нагляд» далеко не одиничні. Так, Л.М.Ентін, кажучи про конституційний контроль вказує, що боротьба проти сваволі, котра здійснюється у формі закону викликала да життя «органи конституційного нагляду» [10, с.21], а Н.В.Вітрук серед державних органів, що здійснюють конституційний контроль, називає, зокрема, «спеціалізовані органи конституційного контролю у вигляді органів конституційного нагляду» [11, с.25], тобто, звернемо увагу, є «органи... контролю у вигляді органів ... нагляду». «Логіка речей» припускає, що контроль – це діяльність, котру здійснюють органи контролю. Такими (органами контролю) вони залишаються й у тому випадку, коли їх називають «органами нагляду».

Огляд законодавства показує, що розходження між термінами «контроль» і «нагляд» («державний контроль» і «державний нагляд») має не стільки сутнісно-принциповий, скільки формальний характер. Приміром, назва органу – «Укрстрахнагляд» припускає здійснення ним саме наглядових повноважень, проте у відповідності з Положенням про Комітет у справах нагляду за страховою діяльністю Укрстрахнагляд «здійснює контроль за платоспроможністю страховиків ...»(підп.10 п.4), тобто, у даному нормативно-правовому акті термін «нагляд» без будь-яких спеціальних застережень доволно замінюється суб'єктом нормотворчості на термін «контроль». Ідентичний стилістичний підхід у процесі нормотворчого наповнення конкретним змістом наглядових повноважень можна встановити і звернувши увагу на Положення про Комітет по на-

гляду за охороною праці України. Зокрема, Держнаглядохоронпраці «за-тверджує статuti (положення) ... контроле додержання та приймає рішення у разі їх порушення» (підп.21 п.4).

Факт синонімії термінів «контроль» і «нагляд» у певних нормативно-правових актах – це об'єктивна реальність, але законодавство дає підстави у певних випадках чітко розрізняти контрольні та наглядові органи, приміром, за таким критерієм як спосіб ініціювання їх діяльності. Так, діяльність Конституційного суду України, наглядових судових інстанцій може відбутись лише за умов наявності зовнішнього ініціювання цієї діяльності (діяльність контрольних органів уможливорює наявність і зовнішнього і внутрішнього ініціювання). У той же час, зовнішнє ініціювання діяльності не слід розглядати як характерну ознаку будь-якого наглядового органу. Приміром, Укрстрахнагляд і Держнаглядохоронпраці свої наглядові повноваження можуть реалізувати і за власною ініціативою.

Характерно, що нормотворча практика законодавця інколи наочно демонструє синонімію термінів «контроль» і «нагляд». Наприклад, Декрет Кабінету Міністрів України від 17.05.1993р. «Про державний пробірний нагляд» було замінено Законом України від 18.11.1997р. «Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними». У цьому законі «органи державного пробірного нагляду» вже мають назву «органи державного пробірного контролю».

Зазначений матеріал наочно свідчить на користь судження В.Є.Чірка, що «нагляд» – це «також контроль» [12, с.11], він узгоджується з точкою зору І.П.Гльїнського, Б.В.Щетиніна про відсутність різниці між «контролем» та «наглядом» [13, с.42] і вказує, що дійсно: «контроль – широке, збірне поняття» [14, с.15], його можна і треба розглядати у якості родового поняття, котре охоплює «нагляд» як певний вид контролю у деяких галузях права. Контроль за способом ініціювання відповідної діяльності може бути активним (припускає самоініціювання) і пасивним (припускає виключно зовнішнє ініціювання). Таким чином, з позиції застосування уніфікуючого підходу у загальногалузевому тезаурусі може зостатись тільки термін «контроль». Теоретичних перешкод щодо здійснення цього немає, хоча певні аргументи *contra* можна пов'язувати, наприклад, з такими поняттями як традиції у праві (правотворчості), стабільність норм права.

Список літератури: 1. Панов Н.И. Юридическая терминология и ее значение для разработки нового уголовного законодательства // Актуальные проблемы формирования правового государства. Х., 1990. 2. Погорелов С.В. Кодифікаційна діяльність в правовій системі України (загальнотеоретичний аспект). Автореферат ... канд.юрид.наук. Х., 2000. 3. Язык закона / Под ред. А.С.Пиголкина. М., 1990. 4. Заець А.П. Правова держава в Україні: концепція і механізми реалізації. Автореферат ... докт. юрид. наук. К., 1999. 5. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави. К., 1994. 6. Словник іншомовних слів. К., 1974. 7. Етимологічний словник української мови: У 7 т., Т.2, К., 1985. 8. Словник української мови. Т.4, К., 1974. 9. Словник української мови. Т.5, К., 1974. 10. Энтин Л.М. Разделение властей: опыт современ-

ных государств. М., 1995. 11. Витрук Н.В. Конституционное правосудие. М., 1998. 12. Чиркин В.Е. Контрольная власть // Государство и право. 1993. №4. 13. Ильинский И.П., Щетинин Б.В. Конституционный контроль и охрана конституционной законности в социалистических странах // Сов. гос. и право. 1969. №9. 14. Шюрина Е.В. Контроль и проверка исполнения – важные средства укрепления государственной дисциплины. М., 1978.

Надійшла до редколегії 23.03.2001р

*Т.В. Омельченко,
ад'юнкт каф. кримінального процесу Нац. ун-ту
внутр. справ*

ДІЗНАННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ: СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК

Інститут дізнання в кримінально-процесуальному законодавстві України має давню історію. Судова реформа 1864 року вперше встановила три послідовні стадії слідства: «першою засвоєно назву дізнання, другою – попереднього слідства і третьою – судового слідства». Дізнання проводилося головним чином поліцією, попереднє слідство – судовими слідчими, судове слідство – суддями. Характерні риси дізнання по Статутах кримінального судочинства полягали в тому, що воно: мало публічний характер; не передбачало участі сторін; було діяльністю не обвинувача, а урядових органів, на які було покладено обов'язок припинення і попередження злочинів; закінчувалося тією миттю, коли справа переходила в стадію попереднього слідства; від розшуку відрізнялося тим, що під час дізнання виконувалися дії, які входили до компетенції слідчого; провадилося в двох випадках: а) коли поліція застигла злочин, що тільки-но скоївся, і є надія, що по гарячих слідах можна багато чого з'ясувати; б) коли до прибуття слідчого сліди злочину могли зникнути [1, с.371-373].

З утворенням Української Радянської Соціалістичної Республіки було прийнято і новий Кримінально-процесуальний кодекс у 1922 році. Дізнання по цьому кодексу втратило принципову відмінність від попереднього слідства. Дізнання провадилося в тих же формах, що й попереднє слідство. Розрізняли два види дізнання: у справах, по яких попереднє слідство обов'язкове і дізнання у справах, по яких попереднє слідство не обов'язкове. Матеріали дізнання мали доказове значення для суду. Тим самим до завдання дізнання входило не тільки встановлення факту злочину, а й встановлення вини особи, яка його вчинила. Критерієм, за яким попереднє слідство визнавалося не обов'язковим, була санкція статті: якщо санкція передбачала покарання за вчинений злочин менше одного року позбавлення волі, матеріали дізнання передавалися безпосередньо для розгляду в суд.

Кримінально-процесуальний кодекс 1961 року в цілому зберіг тенденцію стирання принципових відмінностей між дізнанням та попереднім